

2000 /

Бібліотека „Рідної Школи“. Випуск ч. 7.

emko
П. ФРАНКО

ІВАН ФРАНКО

З БЛИЗЬКА

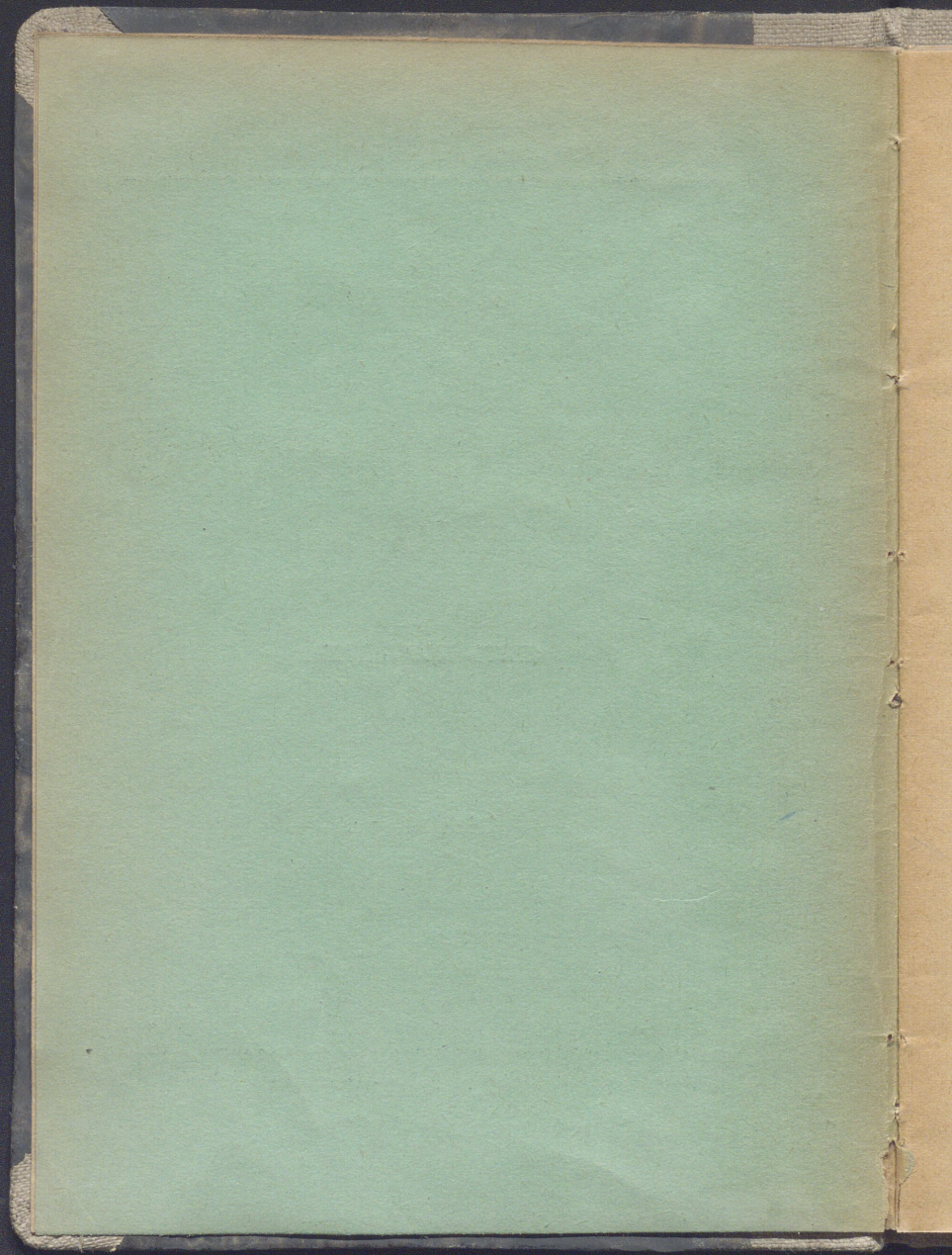
(П'ЯТЬ ПОРТРЕТІВ).

Ціна 30 сот.

Л Ї В І В

1 9 3 7

Накладом Повітового Союзу Кружків Р. Ш. у Львові.

Бібліотека „Рідної Школи“. Випуск ч. 7.

П. ФРАНКО

ІВАН ФРАНКО

З БЛИЗЬКА

(ПЯТЬ ПОРТРЕТІВ).

1.452
Ціна 30 сот.

Л Ъ В І В

1 9 3 7

Накладом Повітового Союзу Кружків Р. Ш. у Львові.

Передрук з журналу „Рідна Школа“.

I. 601.637

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001006210616

З друкарні Вид. Спідки „Діло“ Львів, Ринок 10.

СПОМИНИ.

I.

Пам'ятаю Батька, коли ми ще були дуже малі і з Глибокої вул. перепровалилися на давню Крижову 12 тепер (Потоцького). На Глибокій Батько видавав часопис „Громадський Голос“. Ми радо наліплювали марки. Інколи наліплювали по дві марки. Це було дуже неприємно, бо зловна почта звертала часописи і їх треба було ще раз посилати. Вже тоді Батько мав дуже багато книжок тай працював дуже пильно. Ота нечувана працюовитість — це одна з прикмет Батька — які я запам'ятав від самої ранньої молодости. Зимом ми частенько бавилися перед печею, пекли в млинку від кави марони. Я, або сестра сідали в тата на колінах (ми діти говорили звівсіди до тата на „ти“, а до матері на „ви“) і тато читав нам казки. Тато, чи-

таючи плавно, перекладав з німецької мови казки братів Грїмів, які оставили на нас незатерті вражіння. По тих казках я боявся сам спати і в ночі йшов або до матері, або до тата. Тато, якщо був у добрім настрою, любив співати і співав інколи мєльодїї без слів. Дуже часто приходили до нас селяни, які деколи оставали й на ніч. Дуже добре пригадую ще собі Павла Думку. Селяни розказували нам різні пригоди з над границі, а ми читали часописи. Я умів читати, маючи чотири роки, та деклямував Шевченка: „Думи мої“, „Причинна“. „Галаган“. Помешкання при вул. Крижовій 12 було значно обширніше. Там було чотири покої. Наріжний покій з бельконом це була робітня Батька. Батько любив працювати до пізна в ночі, зате пізно вставав. Батько працював до 1—2 в ночі, а вставав о девятій.

Ми всі чотири мелі „башибожуки“ були меткої, гамірної вдачі — і заки ми не поспули, працювати Батькові було важко. Нераз нас успокоював словами: „Ша бухеле!“

До нас дуже часто приходили знайомі. Приходили часто пп. Коцовські, К. Гриневичева, Нементовські, Кобринські. Ми часто уряджували спільні прогульки на Вульку до Зубрицького ліса, на Висский Замок, до Кривчиць, Лисенич, на Чортівську Скалу. Головно ходили на Вульку до чудового ліса, де було так багато пташків і де росли

гриби. Батько мав дві спортові пристрасти: любив збирати гриби й ловити риби. До Вулещького ліса ходили з нами маляр Труш, Драгоманівна та й інші знайомі. Др. Кобринський густо пересипував свої дискусії німецькими рідше латинськими словами, проф. Коцовський спорив дуже темпераментно. Ще й досі пригадую собі дискусію на тему окаячух і акаючих слава, Др. Коцовський чомусь боронив погляду, що Українці первісно були акаючі, перейшли на окаяння, а акаяння перейшло на північ.

Ми всі уважно прислухувались до надто довгої дискусії. Більше говорив проф. Коцовський, запалюючись дуже. Коли пішов, Батько казав: „Ось примір дискусії, яка нікого не переконує“.

Батько залюбки одягався у сіру одягу. Майже завжди носив вишивану сорочку. Любив носити нешнуровані черевики з гумовими боками. На торжественні прийоми одягав чорний „шлюсрок“, рідко фрак. По однім ювілею, оглядаючи фрак, сказав невдоволено: „Можна підносити на руках, але не треба роздирати позиченого фрака“.

В іді буз Батько над вираз невибагливий. Мати варила просто, але дуже добре. На снідання Батько пив каву з булкою (часто домашньою), на обід були: росіл, вітамініва зупа з додатком кваску, кропиви, грибів, літом й осінню яринні та овочеві зупи, мясо

та легуміна. Батько ніколи не кутив. У питті був незвичайно повздержливий. Рідко пив чарку вина „Злата Ріца“ або яке інше дальматинське. Від п. Пеленського привіз раз Батько з Ксмарна пляшку овочевого вина, яблочника, яке Батькови дуже подобалося.

Від коли тямлю, Батько в мові був стриманий і не любив багато говорити, хоча завжди був веселий і привітний. Занятий важкою працею, нам часу уділював мало. Зі мною тільки раз чи два переробив лекцію з латини.

На вакації ми все кудись їздили: до Завадова (до п. Дергала), до Галобутова (до п. Коренця), до п. Тишівницького, а найкращі вакації переводили в горах, чудових Карпатах. Наперед їздили до Косова (до п. Павликів), але весь час мешкали у Печежаків на Монастирськім, потім до Криворівні (до о. Волянського, Якібюка, Мітчука), далі в Буркут (який вели тоді пл. Лакусти). Батько залюбив збирати по горах гриби, афіни, годюди, суніці, драпаки, (сіжини).

Ми скоро навчилися від Батька відрізняти гриби щирі (правдиві), голубінки (сиві, рожеві, червоні), пістряки, баранячі вуха, сироїжки, гіркані, іваники, лисички, хрупілі (корвяки), коралі, березняки, козарі, підпеньки, мухомори, рижки добрі та невідомі (тих останніх особливо багато було в Криворівні).

Батько любувався й комашками, збира-

ючи їх у пляшечки та заливаючи їх спиртом. Дві такі пляшечки я передав до музею І. Франка в Н. Т. Шевченка. Гуцули в Криворівні (в першу чергу п. Якібюк) звернули були увагу Батькові на „воло“, звірятко зовсім подібне до грубого волоса, грубости на 1—1.1 мм., довготи 15 см. до 18 см., якого багато по річках та джерельцях. Твердили, що коли випити такий волос то повстає „воло“ (гуша). Тато назбирав тих волосів у бутылочку і завіз їх проф. Верхратському. Але проф. Верхратський не хотів вірити, щоби це мали бути живі звірятка.

В Криворівні Батько поміг Митчукам купити „груник“ з ліском і зате ми мали мешкати в них усі вакації. Ми й мешкали в них до самої війни. В Криворівні Батько зібрав доволі етнографічного матеріялу, записуючи пильно приповідки, оповідання (особливо про Довбуша) та пісні.

Це збирання етнографічного матеріялу мало свій вплив і на найстаршого сина Андрія і на мене. І Андрій і я збирали теж пильно. Я особливо зібрав багато приповідок та колумийок у Нагуевичах, а цілу збірку передав за радою Батька проф. Гнатюкови до видання у Записках Т. Шевченка. На жаль видання не дійшло до завершення. Проф. Гнатюк кілька разів обіцяв повернути мені матеріял, але

з різних причин цього не зробив і матеріял остав у його дружини.

Батько ходив радо на далекі прогульки*). З Криворівні ходив: на Церкви, де знаходиться підземна печера, у якій і літом є лід, на Кичери довкруги Криворівні. На одній з них є камінь видовбаний в середині, де Довбуш свого часу замурував був 2—3 бербениці сороківців. Хтось щасливий постукав барткою у камінь і сказав: „О коби був у нім скарб Довбуша“. Тонка стінка каменя проломилася і знахідчик дістав цілу купу срібних сороківців. Той камінь ще 1912. р. показував мені Якібюк, який вмів оповідати чимало історій про Довбуша та опришків.

*) Іван Франко — великий український мандрівник. В 1884 році був Іван Франко учасником великої студентської прогульки вздовж Карпат (Галичиною і Підкарпаттям) від Дрогобича й Урича по Ворохту. Прегарний опис тієї прогульки помістив Іван Франко в „Ділі“ з 1884 р. (чч. 85—88). З нагоди прогульки вийшла також окрема книжечка Івана Франка „В дорогу!“ з прегарним віршованим описом Карпат. На вступі цієї книжечки є вірш „В дорогу!“, що починається словами:

„Сонце по небі колує,
Знають і хмари свій шлях,
Вітер невпинно мандрує
По Україні степах“.

До цього вірша скомпонував Ярославенко музику і він став улюбленим гимном наших українських галицьких пластунів. Таким чином Іван Франко є прототипом сучасного українського мандрівництва і найближчий серцю української молоді як творець невміручого пластового гимну.

Редакція.

Батько раз чи два рази був на Писанім Камені wraz із пп. Арсеничами з села Ясенева Горішнього нище Криворівні над Черемошем.

На Писанім Камені мабуть ще й досі вписане: „І. Франко“. Там знаходиться і підпис Ю. Федьковича. Але найкращі вакації проводив Батько в Буркуті. Там ми ходили на Лукавицю, Ватанарку, Сине Плесо, потік Добрин, Чівчин. В лісах було багато грибів, в потоках було багато пстругів, слижів та бабок. Слижів і бабок Батько навчив нас ловити видельцем, бродячи в м'якій воді понище коліні та зрушуючи камінь палицею. Голубаста бабка або слиж утікає і затримується коло каменя, тоді її настремлюється на „ости“ або на виделець. Батько не любив ловити вудкою, зате любувався у сітках: завжди возив з собою вятірі, сачки та сіти. В Колодниці коло Стрия Батько ловив багато кленів та щупаків, в Голобутові пискорів, окунів, плотиць та раків, в Яйківцях попадали й мнюхи. Щупаки ловив Батько сіткою, а то й на козулю (подвійний гачок у виді якора) на живця. Гуцули кілька разів принесли Батькові головатиці. Одну дуже гарну головатицю прислав був Батькови до Львова Митчук із Криворівні. В Буркуті Батько щодня ходив до джерела по воду.

Всетаки й на вакаціях Батько працював

дуже багато. Здавалося, що провідною гадкою Батька ціле життя було: „Праця, праця і ще раз праця“. Найвищі похвали праці находимо в кількох віршах, прим. у вірші „Земле“ з 1880 р.:

Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам — в серце кривдї влучать,
Дай працювать, працювать, працювати,
В праці сконать!

В сонеті з тогож року:

„Лиш праця ржу зотре, що груди зїдає.

Лиш в праці мужа виробляєсь сили,
Лиш праця світ таким як є, створила,
Лиш в праці варто і для праці жить“.

У вірші „Пісня і праця:

„Пісня і праця — великі дві сили!

Ім я до скону бажаю служити.“

Коли Батько заглибився у працю, не чув нічого більше, що коло нього діялося. Батько працював невтомно за сідним присідом 5—6 годин. Короткий перерив на обід і Батько працював до вечері, а по вечері до пізної ночі. Батько інколи ходив з нами до театру. Першою виставсю, на якій Батько був з нами, було „Зачароване коло“, потім „Ясь і Малгося“ у міській театрі. Я мав тоді пять літ і не ходив ще до школи.

Останньою виставою був „Пер Гіт“, коли Батько був уже хорий. Батько не висидів до кінця. Спів Ази так зворушив Батька, що прийшлося відвезти Батька до дому.

II.

Батько не був ворогом руханки. Всі четверо дітей виховав на руховиків та спортсменів. Два сини стали вчителями фізичного виховання. Всі були завзятими мандрівниками, риболовами та грибарями. Сам до пізньої старості вправляв тягарцями, зате не любив переобсиршувати та нерado дивився, коли діти надто багато часу посвячували руханці. Не був спортсменом у нинішньому значінні того слова. Особливо не любив руханки. Коли я просив батька написати якийсь руханковий вірш, батько написав, але проти руханки. Затe не відмовив др-ові Трильовському і написав „Січковий марш“. З практичних спортів Батько незвичайно любив мандрівництво й замолоду пішки зійшов велику частину Галичини. Батько взагалі любив дуже ходити та подорожувати. Їздив до Києва, Одесси, на Рівієру і т. д. Батько не тільки сам ходив, але й заохочував інших. Без сумніву можна Батька уважати основником української туристики. Дев'ять час мріяв про купню колеса (ровера), дальше зовсім не любив ми-

сливства-поблювання та зате пристрасно любив риболовство. Перші самостійні рибацькі кроки під проводом Батька, поробили ми в Голобутові коло Завадова, де мешкали в панства Коренців. Батько поробив нам невеличкі вудки з нитки, почіпивши на них гачки зі шпильок. Такими примітивними вудками ми одного дня наловили „масу“ риб: нересниць, слижів, бабок, плотичок, ковблів, клеників. Я першого дня мав нечуване щастя. У перше в життю витягнув великого на пядь окуня. Він ставив завзятий опір і коли я узяв його в руки, покотив своїми шпичками (мабуть несвідомо). Жандарм — коли побачив наші вудки — усміхнувся приязно і побажав щастя. Значно більше ніж вудку, якої майже не вживав, любив Батько сак та вятір.

Ще й тому любив приборство та риболовство, що окрім вдовільля на лоні природи приносили ще й деяку користь (очевидно теоретичну). Усе таки не дармувалося на феріях а лучилося приємне з хосенним. І сам майстерно виплітав усякі сітки тай дітей навчив того мистецтва.

Ми залюбки ходили купатися до Колодницьі під Стриєм. До річки було доволі далеко і в спеку йти було важко. Зате Колодниця була справжнім ельдорадом. Там у прибережних лозах під корінням гніздилися товсті клені. Колодниця замітна тим, що плеса чергуються з бродами. Плеса бувають інколи до-

волі глибокі (навіть понад два метри), але при березі було звичайно по груди. Там ми купалися цілими днями, вигріваючися на переміну на сонці. В Завадові над Колодницею жили ми в п. Дергала, дуже свідомого селянина, з якого сином ми товаришували. Той син приїздив інколи до нас до Львова. Перший раз пригадую собі ту Колодницю, коли Батько вчив нас плавати. Старші брати навчилися легко і скоро і виробилися на добрих пливаків. Я їм завидував, коли вони перепливали навіть через великі плеса. Я боявся води, маючи в тямці пригоду в Нагуевичах.

Коли я мав 5 чи 6 літ, мав я ось яку пригоду в Нагуевичах:

Перед нашою хатою плила в літі невеличка річка „жабам по коліна“, але по дощах була це поважна річка, глибока на які два метри. Не встигли скінчитися дощі, як ми з сестрою Ганною вийшли подивитися на річку. Вода сягала по кладку. Я сів над берегом, сестра рівнож і бовтали ногами по воді. Вода була мутна. Але берег був глинистий. Не встиг я крикнути, як сестра впала в воду. Я голосно крикнув, але Ганна зникнула під водою. Зараз із хати вибіг Батько і мигтю як був одягнений не надумуючись ані хвилини скочив у воду. Тільки з трудом вилунав Ганну і виніс її на беріг. У ту хвилину я рівнож упав у воду. Зовсім спокійно — уважаючи це мабуть за якийсь спорт — пішов я на дно

і відбився, виринув, крикнув і знов сховався у воді. Батько витягнув і мене. У першу хвилину я не відчував страху. Нас негайно передягли й положили до ліжка. Батько нарікав, що при скаканню у воду не мав часу скинути блюзи та камізольки, в якій на ланцюжку носив срібний годинник. Годинник промок, але почищений ходив даліше. Геть геть пізніше Батько помінявся з ним за інший у Дрогобичі з нагоди одної судової розправи, мабуть з адвокатом др. Кобрином.

Коли я був старший і ми були в Довгим Полі, де жили в о. Попеля, Батько знов проявив незвичайну відвагу спасаючи старшого брата Андрія.

Справа з уратованням брата Андрія представлялася ось як: В Довго-полі пливе річка Білий Черемош, яка величиною в Довгополі дорівнює Чорному Черемошеві в Жабю.

На обох Черемошах іде сплав дерева. Два рази, в посуху раз на тиждень отвиратють гати в Байтагулі, на Шибенім, і при тім позем води підноситься на пів до 1 м. Ми всі раз бавилися на кльцогах і на дарабах, які стояли на воді. Вода була дуже прозора і ясна. Повінь ще не йшла. Повінь надходила завжди досить скоро і не завжди в ту саму пору. Коли брат стояв на одній дарабі, привязаній до берега і завзято гріб кермою, щоби якнайдаліше відігнати її на середину

ріки поборюючи струю, підійшла повінь. Покотилася жовта мутна струя. Брат задивився на воду і в тій хвилі еластична керма штовхнула його в груди і він мов грушка полетів у воду. Ми задеревіли, але Батько миттю кинувся за братом і спас його в останню хвилину...

В один гарний вакаційний день, коли ми розкошували над Колодницею, Батько сказав нам:

— Не йдіть хлопці до води, я попробую під отсим кущиком зловити кленя.

І дійсно Батько приставив трикутний сачок, легко тсркнув „бовтом“ і підняв сачок. У ньому тріпалася ліниво велика риба: сріблито білий клен. Ми з тріумфом понесли чудову рибу до Мамаї, що сиділа на березі та читала книжку.

Батько сказав:

— Може тут буде ще один?

За хвилину ще дві риби кидалося на березі! Батько заставив сачок ще п'ять чи шість разів і спіймав десять більших і менших кленів. Один з них був дійсно величезний. Здавалося, що під корчем нема вже нічого! Але то тільки так нам здавалося...

За яку годину надійшли справжні рибакі мабуть з двора. Вони систематично виловлювали всю рибу незвичайно густими волоками та сітками. Надто малий дрібязок кидали знов до води, середні кидали хлопцям, які бігли бере-

гом, а великі кидали в свої шкіряні торби. Один з рибаків підійшов до „нашого“ корча голіруч. Ми тільки дивилися та підсміхалися. Адже корч був основно виловлений. Рибак притолочив корч ногами і руками попід ним почав витягати клені. На наше здивування він витягнув ще чи не двадцять кленів! По тій наїзді „орди“ ми вже не могли довгий час спіймати ані одної риби.

В охабах Батько ловив пискорі та мнюхи. Першого мнюха пригадую собі з Яйковець, де ми мешкали в о. Бурачка, про якого Батько висловлювався завжди з якнайбільшою пошаною та симпатією. Доволі багато пискорів та карасів ловив Батько в Підгірках на Чернєнім Болоті, в Бузі та Чортківщині, де ми в перше познайомилися з водними ліліями, яких „горіхи“ пекли на кухні. Горіхи не дуже смачні, бо дрібку чути болотом, але населення їсть дуже радо. Їх збирання доволі важке, бо треба їх витягали довжезними жердками, в які на кінці понабивані цвяхи. Горіхи ростуть на дні деколи глибоких „охабів“, плес по старім руслі ріки. Таких плес особливо багато в річищу Дністра, Стрия та інших низинних річок.

III.

Пристрасть до риболовства та грибарства була завжди в родині Франків. Брати Батька Захарій, що живе в Нагуевичах і пок. Онуфрій, який жив у Підгірках коло Калуша теж мали ті самі замилювання. Онуфрій окрім того був ще й добрим мисливим.

Та пристрасть до риболовства остала до кінця і була причиною одної трагедії. А іменно, коли Батько вже був хворий, забажав ще раз поїхати за рибу до Завадова. Я поїхав з Батьком. Із нами поїхав теж проф. Грушевський, який говорив мало. Найчастіше вживаючи згоданих речень „Так, гм“, якими по мистецьки висловлював цілу гаму почувань, решту даючи догадуватися співрозмовникови. На станції в Стрию нас ждав п. Дергало з сином. Мабуть ще того самого дня ми пішли на рибу. День випав холодний і проф. Грушевський сумнівався, чи ми загриємо собою воду в річці. Батько не йшов до води. Я тільки попробував рукою. Пішов п. Дергало й ще якийсь принагідний рибак із страшним „брухом“. Риб багато не зловили. Добичею поділилися, але як ми потім довідалися, п. Дергало міцно перестудився і скоро помер. Слід додати, що п. Дергалові в життю взагалі не везло „бо 10 дітей йому померло в молодім віці. Батька так важко преняла смерть п. Дергала, що не міг поїхати на похорон, ізза чого, як ми чули, кривдувала сім'я бл. п. Дергала,

Особливо багато раків наловив Батько в Синевідську на вудку. До короткого вудища на ненадто довгим шнурку привязувано тельбухи чи кусень печінки і опускано на дно невеличкого потічка. Що якийсь час підношено вудку обережно вгору і підставлявано сітку наче на мотилі. Якщо до мяса присався рак, то при виді сонця він відпадав і попадав у сачок. Раки мандрували в кошик, а потім в остріп.

В Довгополі портретував Батька маляр Труш побіч церкви. Портрет перемальовував два рази. Тоді в Довгополі жила на одних вакаціях в домі о. Попеля і наша боевичка Леся Українка, незвичайно енергійна та стійка, помимо своєї жахливої недуги.

Другий великий портрет Батька виконав маляр Панкевич при вул. Понінського. Там зображений Батько як сидить за столом і пише. З вини Державного Видаництва в Харкові той портрет пропав.

Батько був майже завжди опанований і спокійний, отож у дома „непорозуміння“ із Батьком були хіба виїмково. Ми особливо подивлялися зрезигнований спокій Батька, коли помер брат Андрій.

Батько не пестив нас ніколи, зате частенько давав 10—20 сот. зі словами: „На, пропий на яблука“. Поза тим дбав про нас мало, оставляючи все проче Матері.

Вже від своєї другої чи третьої гімназі-

яльної я помагав Батькови робити коректу. Тих корект Батько мав так багато, що занедабував при них свою живу працю. Коли ми мешкали при вул. Крижовій, Батько перетомлений, захворів дуже важко на очі і чи не два тижні мусів жити в зовсім темній кімнаті. Диктував тоді Матері „Що таке поступ“. Лічив Батька д-р Балабан, мабуть безкористовно.

Він лікував і нас, коли ми з одних вакацій привезли єгипетське запалення очей. Братови Андрієви робив навіть операцію ока. Батько завжди говорив про да Балабана з великою симпатією. До кінця життя Батько заховав добрий зір та не вживав окулярів.

Завдяки невсипущій праці Батько відложив дещо грошей і разом із Матір'ю почав будувати коло парку при вул. Псінського хату. Ми завжди ходили на будову, копали рови під фундаменти, вирівнували та дуже тішились, що наша хата „росте“. На закладах угольного каменя був і проф. Грушевський, який одночасно будував побіч величаву віллу. Мені завжди чомусь нагадувалися незабутні Гете і Шіллер. Довкруги хати росло кілька овочевих дерев. Батько пішов з нами до городника при вул. Крижовій і ми з тріумфом принесли чи не десять щеп яблук, сливок, один горіх та кількадесять корчиків агресту, чорних, білих та червоних порічок, малин і т. д. Чорні порічки були для

Матері, яка незвичайно любила цю „чорну смородину“, конфітуру з свочів і давала її листя до чаю.

Щоби поставити хату, Батько вложив, здається, 5000, Мати стількиж, на решту Батько зотягнув позичку в банку. Підчас війни позичка здевалювалася і її сплачено зовсім легко. Ніхто з посторонних Батькови в поставленню хати не помагав. Вже підчас недуги комітет зібрав на Батька значну суму грошей. Частина збірки мала йти на будову пам'ятника. Але крім гробівця ще й досі пам'ятника не поставлено. Комітет з тих грошей, як говорив мені бл. п. Карло Бандрівський, не вирахувався.

В новій хаті Батько зняв гарний великий покій, т. зв. сальон, де був Батька робочий габінет. Він зимою рідко коли отоплювався і ми називали його „Сибіром“. На зиму Батько переносився із братом до північного середнього покою, який був найтепліший. Я з братом Тарасом залюбки мешкав на поверсі, де були два прегарні покої. В однім з них урядив собі малу хемічну лабораторію, де робив нескладні досвіди. Перед війною я досліджував кислотність наших деяких рослин і на жаль тої праці не покінчив і до сьогодні. Хемією Батько не цікавився і з моїх досвідів легенько кепкував.

— От винайди, щоби камінь, або повітря можна було їсти — сказав раз.

Тепер та мрія недалеко від сповнення, бо в цілім світі йдуть невпинні праці над переміною безводника вуглевої кислоти з повітря в цукор і муку при допомозі каталізаторів.

Раз тільки моя хемія заімпонувала Батькові. Якось святом у люту зиму пізно вечером Мати завважила, що в хаті нема черкалець (сірників).

Батько сказав жартом: — Ну, тепер Петро дасть хемічний вогонь! — Я пішов до своєї робітні, змішав спорошкований цукор із хльорансім потасу, капнув сірчаної кислоти і від того вогню засвітив свічку.

Сплачуючи довг за хату, ми жили незвичайно скромно: ніде не бували і до нас з „товариства“ рідко хто приходив. Зате доволі багато знайомих приїздило зза кордону. Пригадую собі добре незвичайно симпатичних Чикаленків. Особливо подібалася усім панна Чикаленко, яка мала нечувано попелате волосся.

У нас майже завжди хтось мешкав. Ще при Крижовій мешкав син Карпенка Карого, студент політехніки.

Пан Тобілевич, завзятий спортсмен, залюбки вправляв тягарцями, тягарем, шаблями і т. п. Він навчив мене грати в шахи і чи не першого дня дістав мата! При Понінського мешкав у нас п. Скоропис Йолтуховський, повний джентельмен, що одержував таємні

грубі листи. Частенько приїздили до Батька революціонери з Росії. Мешкав кілька тижнів Шевченко без правої руки (відорвало в млині), який ходив у кавказькій бурці. А то приїхав син тітки (по матері), молодий революціонер п. Т. В останні жидівські погроми він із револьвером у руці боронив жидів, „жарив“ із револьвера „істинно-руських“ погромників, а коли вистріляв усі набої, кинувся тікати. Перескочив через кілька парканів, упав на руського старшину, який сидів на лавочці із дівчиною, старшина гукнув щось із „іспуга“ „Ето что такое?“ і п. Т. перескочив через паркан та помчав даліше. За ним стріляли і ранили в плече. Приїхав до Батька лікувати рану. В який спосіб перейшов границю, я не знаю. Батько ходив із ним до професора хірурга, мабуть до проф. Г. Ми йому неймовірно завидували, поглядаючи на страшну рану на лівій руці, густо заляпісовану, але не покриту бандажем. П. Т. дивувався чого це в Австрії не бандажують рани, тільки оставляють відкритими. До Батька частенько приходила молодь та вела жваві, інколи палкі розмови. Не обходилося і без докорів за малу працю над власним виробленням. Особливо випив раз п. Євшан, коли прийшов із двома тсваришами.

Частенько заходив до Батька п. Карло Бандрівський — найсердечніший приятель Батька, ще з шкільних часів. Це була незви-

чайно поважна людина, завжди привітна та строго здержлива. Ходив із палицею, яка ма-

ла на головці електричну ліхтарку. Коли палицю було нахилити, кислота вилівалася, обливла батарею і лампочка світилася.

Іноколи приїздили заграничні гості: німці, чехи, єстонці, білоруси, жида, а навіть мадяри та руські. Один руський журналіст добре погостивши написав до газети інтерв'ю і добре в нім пробрехався. Батько щиро сміявся, читаючи нам усі ті видумки. Очевидно журналіст не признався, що він журналіст. Між прочим написав, що між книжками Батька добре таки хазяйнують миші. Де в нас на Крижовій (і то на першій поверсі) мишею не було зовсім!

Батько з konieczности був маломовний, завжди зайнятий своєю працею та своїми гадками. Ми будучи в гімназії і на вищих школах помагали як могли, особливо найстарший брат, що працював з Батьком дуже багато. По смерті брата Батько мав принагідних секретарів, відданих Батькови з повною посвятою.

У Батька була велика бібліотека до шести тисяч томів, яку Батько незвичайно любив та безупинно побільшував. Згідно з волею Батька, я передав її Товариству ім. Шевченка, де вона збірається як найкраще, але чи не найкраще призначення книжки тоді, коли її читають?

Оте замилювання до книжок передалося і мені. Одночасно з книжками передалося і замилювання до чужих мов. Ми зарані читали по руськи, перші були народні казки, другі билини, які оставили на нас незатерте вра-

жіння. Я намовляв Батька зробити з них „Слово о полку Ігоря“ і інших пісень українську епопею. Рівнож по руськи прочитав Калевалу, а по сербськи „Србске народне пес-

Іван Франко в крузі сімї:
побіч Ольга дружина, в другім ряді зліва на право
Петро, Андрій, Ганна і Тарас.

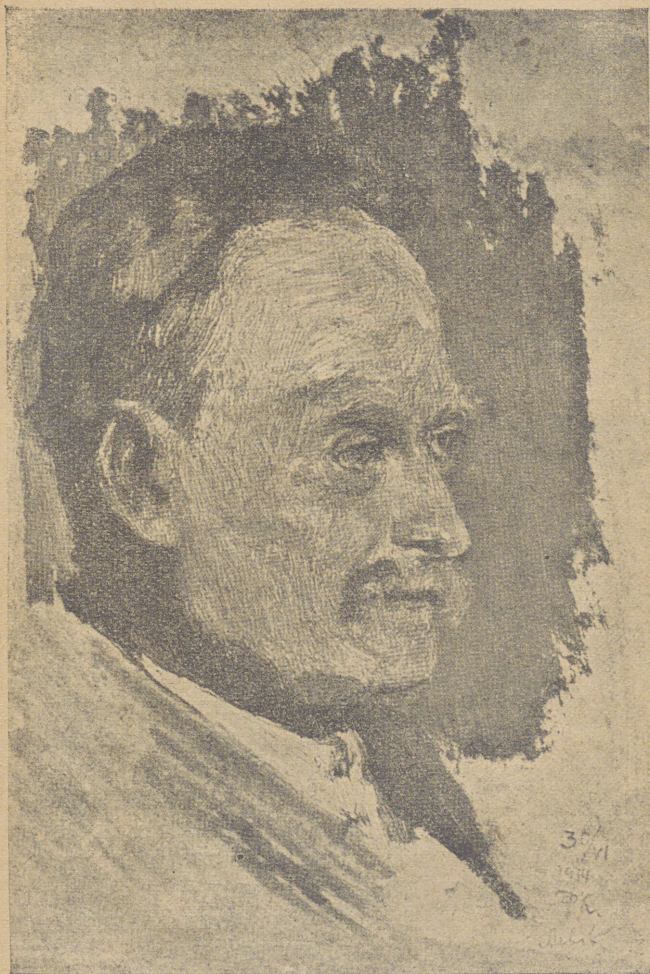
ме“ про Обреновичів, короля Лазаря та Мрка.

Польські книжки читав я чи не з третьої нормальної, німецькі завдяки професорові Боберському з другої гімназійної, францу-

ського вчив мене дир. Харкевич, для якого Батько не мав досить слів похвали. Англійського я навчився при грі в теніс. Батько свобідно читав тими всіми мовами. Окрім того знав по еспанськи, італійськи (подорожував по Італії кілька разів), чеськи, болгарськи, білоруськи, жидівськи і єврейськи. По литовськи розумів сяко тако, бо коли раз до нас зайшов один молодий литовець і говорив з Батьком, ми не розуміли ані словечка, але Батько переказав нам його слова. Особливо живі відносини були в Батька до німців, Батько до кінця був кореспондентом віденського „Ді Цайт“ і коли я у Відні під час війни заходив до редакції, там ще добре пригадували собі ймення Батька.

З англійців пригадую собі двох чи трох журналістів, які заходили кілька разів.

Етнографічну екскурсію в гори зробив Батько з п. Хведором Вовком і мабуть і п. Гнатюком. По повороті тішилися обильною добичею. Тримаючи в руках старовинне кресало і губку п. Вовк сказав весело: „Ну, а за ото побемося!“ Це дійсно був єдиний примірник. Але скоро погодилися, бо Батько в заміну згодився на гарний гердан „драбинку“. Жінка, яка на ярмарку згодилася від продати той гердан зі своєї шії, як казав Батько, гірко заплакала і заголосила: „І як я тепер гола піду до хати“.

З нагоди ювілеїв Батько одержував різні дарунки від української громади. Особливе вражіння зробив велитенський ріг, в якому переховувалися візитівки відвідувачів, а особливо корисним показався лавровий вінець, бо в будні його листки йшли до борщу. Зміняли тільки при тому назву з „лаврових“ на „бібкові“ як тоді говорили в Народній Торговлі. Добре то сказав Шекспір: „фром меджесті ту джесті із уан ст'іп“ (від величнього до смішного всього один крок).

Дуже гарні спомини ювіліс Батько про д-ра Овчарського. Коли Батько чуючися зле, хотів покинути лічницю, д-р Овчарський сказав успокоюючи: „Та не йдіть, у мене ще ніхто не помер“. На те мав Батько відповісти: „У вас, значить, жили би люди вічно!“.

Батько мав багато приятелів поміж священниками. Батько їздив до своїх товаришів священників о. Кузіва, о. Нижанківського. До Батька приходив і з ним цілувався о. Застирець. Батько з глибокою пошаною говорив про митр. Шептицького. Про якусь ненависть до віри та священників зі сторони Батька не було мови. Батько добре знав біблію, багато писав на біблійні теми. Отож коли світлі священники були приятелями Батька, то були й такі одиниці, що йшли на село зовсім не ради ідеалів. Чи ж не диво, що селяни й селянський поет пекучо відчували оту, скажім лагідно, невідповідну переділку людей, які чейже мали сповнити високу місію?

В особистих розмовах із нами Батько був доволі здержливий. Про жінки не говорив нічого, або дуже мало. Знаю, що симпагізував з п. Коцовською, Кобринською, Уляною Кравченко, Гриневичевою, Олеськовою, Зигмунтовською і т. п. Кілька разів особливо тепло говорив про п. Асю Шеховичівну. Але коли я хотів поговорити з нею на ту тему, не одержав заповідженої авдієнції.

Батько працюючи над своїми творами відчитував нам їх інколи. Читав цілого „Мойсея“. Ми рідко коли втручували своє слово. Коли я нагадував Батькови, щоби докінчив свої твори „Основи суспільности“ та „Борислав сміється“, Батько сказав: „Докінчи сам“ і розказав мені дещо. Я докінчив „Борислав сміється“ і то в виді змісту, бо п. Федорців дуже квапив — він був редактором творів Батька. Цю повість я потім переробив на драму. Другої повісти „Основи суспільности“ не зміг я докінчити, бо треба було до неї зібрати більше матеріялу.

Недуга почалася у Батька зі страшних болів голови та рук. Лікував Батька др. Кос. В Ліпіку, куди Батько поїхав, захворів ще гірше і по Батька їздив Брат Тарас. Якийсь час лікувався у Львові в одній санаторії, а тоді жив дома. Увесь час був дуже неспокійний, ходив і їздив дуже багато. Але не покидав праці. Руки були спаралізовані, але це не був поступовий параліж.

Обяви недуги були подібні радше до схізопфренії. Параліж лівої руки уступив значно й Батько писав лівою рукою. Говорив др. Кобринський, що в Відні параліж можна би було вилікувати хірургічно. Др. Невестюк із Жабя говорив, що це був не поступовий, а відступовий параліж. Злі духи використали як могли недугу Батька, щоби наторочити всяких несотворених наклепів. Коли 1916 р. в травні я приїхав на двотижневу відпустку до Львова, я помітив, що з Батьком зле. Др. Кобринський не робив ніяких надій. Записав рецепту, де коло ліків дігиталіс та стрихнін було по три склики. Коли я приніс Батькові то лікарство, Батько сказав: „Що, др. Кобринський хоче мене опруїти?“

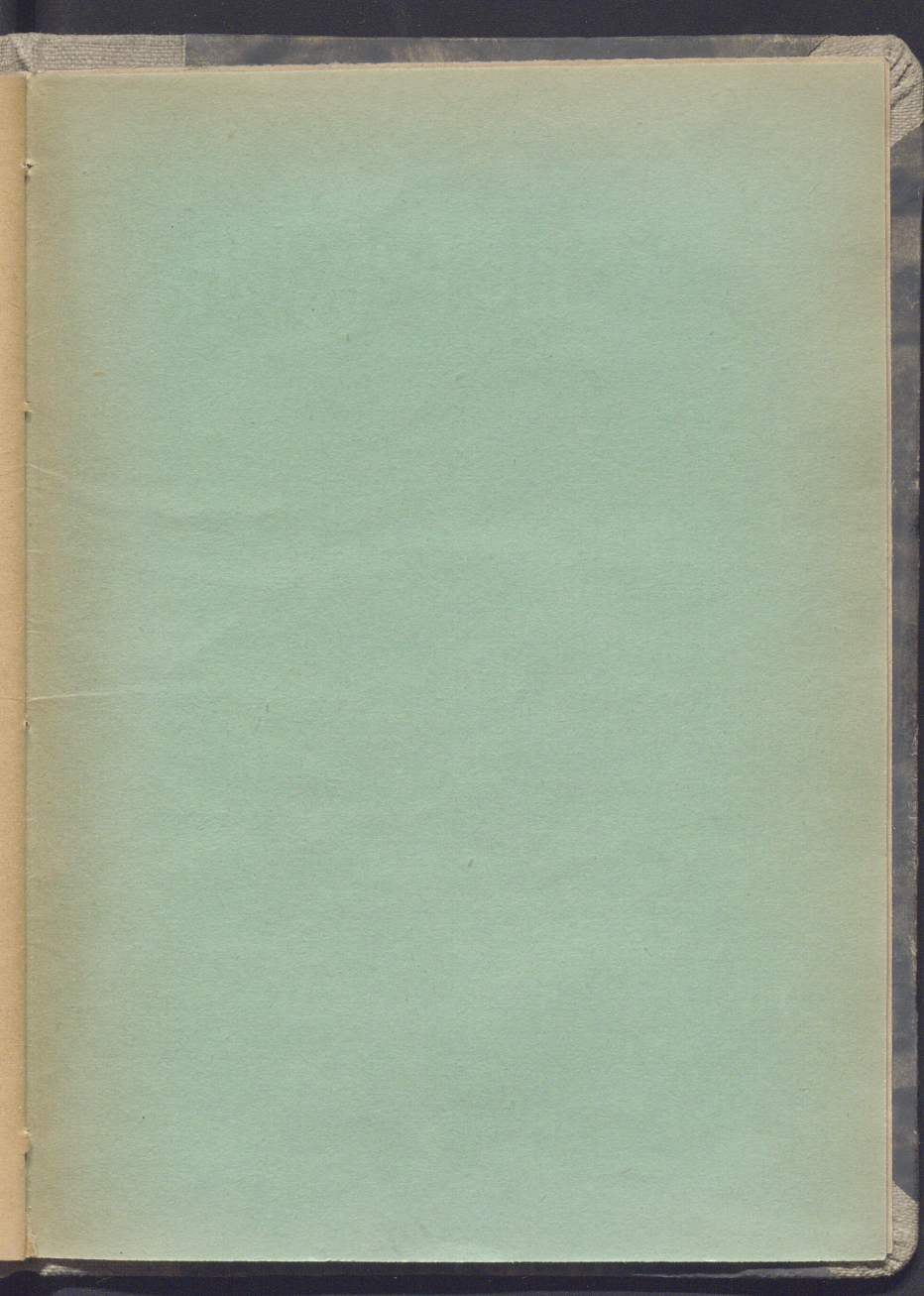
Я викинув ліки. Моя відпустка кінчилася. З Батьком було дуже зле. Я пішов до команданта станиці УСС до др. Волошина з проською о продовження відпустки. Але др. Волошин відмовив: „Ідьте на фронт, пане товаришу, як Батько помре, то вас повідомимо“. Над Стрипою я дістав за кілька днів повідомлення. Отаман Варивода показав мені депешу і я поїхав на похорон.

При списуванні тих споминів допоміг мені й брат Тарас, тепер гімн. професор у Ряшеві.

27. V. 1937.

9389/3A

15.XI.1937